

**Արտէն Ա. Քահանայ Աշնեանի Դեգերումները
«Ազգապատում»ի Իր Ընթերցման Առիթով**

«Սիրոն» ամսագրի 2003 թվականի Յուլիս-Դեկտեմբերի վերջին թիւին մէջ Արտէն Քահնյ. Աշնեան ինքզինքին «գրադատ»ի տիտղոսը տալով, իր ժխտական մարդու բնաւորութեան որպէս արդիւնք, պատճառաբանութիւններ յերիւրած է հանդէպ պատկառելի հատորի մը գրուած իր կրտսեր եղբօր կողմէ: Նուազագոյնը իրմէ յարգանք կը սպասուէր «Ազգապատում»ի էջերուն մէջ փայլող Հայ Եկեղեցւոյ քառասնամեայ գործունէութեան նկատմամբ, ու անոր Վեհափառ Գահակալ երջանկայիշատակ Վազգէն մեծագործ Հայրապետի յիշատակին, որոնց մասին ոչինչ ունի ըսելիք հետեւեալ պատճառով:

«Ազգապատում»ի «կեղեւն» ներս մտնելով, ինչպէս ինք ըսեր է, կարդացեր է 372 էջնոց վերջին հատորը, եւ հոն «պտուղ» չգտնելով, անկէ աղքատ եւ չփոթած դուրս եկեր է, քանի որ հոն արձանագրուած լայնածաւալ ու բծախնդիր հարիւրէ աւելի դէպքերու, դէմքերու, հանդիսութեանց, հանդիպումներու, գրական ու մատենագրական, եկեղեցագիտական եւ ազգագրական նիւթերու հսկայ զանձատուներն ներս ոչ մէկ դրական երեւոյթ չէ գտած, բացի հատ ու կենտ տողադարձ բառերու նշումներէն, որոնց լիովին գիտակ էինք ու զիջած համակարգիչի պարտադրած բառամիջոցներու պահանջքին, եւ երկու իբր թէ «թրքաբան» բառակերտումներէն, զորս իր մեծամտութեամբ «թրքաբանութիւն» որակեր է: Որքան ճշմարիտ է Աւետարանի ծանօթ յանդիմանութիւնը անոնց որոնք «զմիջուկս քամեն եւ զուլտս կլանեն»:

«Թրքաբանութիւն» կարծած իր անապարանքին առիթով կ'արժէ յիշեցնել Տէր Հօր, որ նոյն բառակերտումը, ինչպէս մեր գործածած «ախորժակին» եւ կամ «կեանքերին» բացատրութիւնները, այլ գոյականներով նոյնութեամբ լայնօրէն գործածած են իրմէ շատ աւելի գիտուն ու վաւերական գրագէտներ, Թորգոմ պատրիարք Գուշակեան եւ բանաստեղծ Վահան Թէքէեան, առաջինը իր զոյգ մը քարոզագիրքերուն «Աւետարանի ծամբէն» եւ «Առաքելոց Շաւիղով», եւ երկրորդը իր հատրնտիրներուն մէջ: Շատ հեռու չերթանք, «Սիրոն»ի նոյն այս թիւին մէջ Գուշակեան Պատրիարք իր բանաստեղծութեան մէջ «գլուխներին» ըսած է (էջ 216), եւ կամ Եղիշէի ծառի թարգմանութեան մէջ «վախերնէն թմրեցան» բառակերտումը գործածած է (էջ 192): Ինչ մեղք որ անոնք երկար չապրեցան սորվելու համար մերօրեայ «գրադատ»ի դասերէն:

Բացասական իր կէտերու շարքին իբր թէ «ուղղագրական սխալներ» նշուած են, առանց սակայն օրինակ մը նոյնիսկ տալու, որ ինքնին փայլուն ապացոյց մը կը հանդիսանայ յօդուածագրին կեղծ եւ մոլորեցուցիչ մտադրութեան: Անարժէք նախընտրութեամբ մը չէ հաւնած «բուժումներ» բառը, որուն փոխարէն «ղարմանում»ը «աւելի յարմար» նկատեր է: Եւ երեւակայել որ Տէր Հայրը, հաւկիթին մէջ մազ փնտռողի իր ճղճիմ պրպտումներով, կը չափուի «Ազգապատում»ի լայնածիր բովանդակութեան եւ բարձրութեան հետ, միշտ իր ներքին ցաւը զգալով ու չյայտնելով, թէ ինչպէս կ'ըլլայ որ նախորդ սերունդներու բարձրաստիճան հոգեւորական մը, եւ կամ Արտէն Քահանայ մը, չկարողացան կատարել այն ինչ որ յաջողութեամբ պսակեց Տէր Զաւէն Արզումանեան իր երեք հատորներով: Հոս կը կայանայ յօդուածագրին տրտմութիւնն ու անդարմանելի հոգեվիճակը:

Հատորի «թերութեանց» շարքին, չմոռնանք որ Տէր Արտէն «կարեւոր» յաւելում մը եւս կ'ընէ, երբ Վազգէն Հայրապետ երկրորդ անգամ Պոսթոն այցելելով Կարտինալ Գուշինկի հետ վերջապէս տեսակցելու կ'արժանանայ եղբր, որուն մասին «Ազգապատում» չէ անդրադարձած: Գրողը գէթ պիտի ըսեր որ քանի քանի կարտինալներ ընդունած են Հայրապետը Եւրոպայի, Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկաներու տուած իր կրկնակի այցելութեանց միջոցին, ինչպէս Նիւ Եորքի Թերենս Կարտինալ Քուքը, որ անձամբ Ս. Վարդան մայր տաճար եկած է հանդիպելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, տաճարի օծման օրը, որոնց մասին այնքան բծախնդիր կերպով, ժամանակագրութեամբ եւ Հայ Եկեղեցւոյ

եւ Հայոց Հայրապետին պատիւ բերող յօդուածներով անդրադարձած է «Ազգապատում»-ի հեղինակը: Սա պարագան շատ աւելի կարելոր է «Ազգապատում»-ի ընթերցողներուն համար քան յօդուածագիրին կարծած վայրկեանի մը համար «Հոռմէական եկեղեցւոյ կեցուածքին մեծ փոփոխութիւնը»:

Գրութեան մնացեալ մասերը, թեթեւ եւ անկապ նիւթերով, պարզապէս յօդուածը երկարելու ծառայած են: Թերեւս նշուածներէն Վազգէն Հայրապետի կատարած ոչ-պաշտօնական ու ոչ-կանոնական, այլ անհատապէս որոշ հոգեւորականներու ամուսնութիւն կնքելու մասնակի եւ մասնաւոր արտօնութիւն տալու պարագան նկատելի ըլլայ, որուն մասին չէ գրուած «Ազգապատում»-ին մէջ: Յօդուածագիրին այդ նշումը կը մատնէ իր պատմագէտ մը չըլլալու իրողութիւնը, որովհետեւ այդ մասին ոչ մէկ առիթով պաշտօնական յայտարարութիւն մը լոյս տեսած է Մայր Աթոռէն, նկատի ունենալով արտօնութեան անհատական բնոյթը, ըստ Հայրապետի հայեցակէտին: Հետեւաբար, գրաւոր ու վաւերական աղբիւր չունեցող խնդրի մասին գրել, որ ոչ ժողովական որոշումէ անցած է եւ ոչ ալ կանոնական փոփոխութեամբ հաստատուած է, պիտի ըլլար հակապատմագիտական: Պիտի ըլլար նաեւ Մայր Աթոռի իրաւասութեան ոտնակոխում: Այդ պատճառով է որ հատորին հեղինակը պարզապէս զանց ըրած է:

Վերջին պարբերութեամբ Տէր Հայրը «ինքնացոլացում» կը նշմարէ եղբր հատորի հեղինակին անձնական մասնակցութեամբ ու ականատեսի վկայութիւններով գրած որոշ յօդուածներու պարագային: Հոն խառնաշփոթ նախադասութիւններով յայտնի չէ թէ ինչ ըսել կ'ուզէ ան: Իրար անցած են Օրմանեանն ու Շնորհալին, Եղիշէն ու Աւարայրի ճակատամարտը վասն ոչինչի: Իր թաքուն եզրակացութիւնն այն է որ «Ազգապատում»ը շարունակող հեղինակը իր անձը ուզած է յայտնի դարձնել հատորի բովանդակութեան մէջ «բազում յիշատակումներով», ինչ որ կասկած կը հրաւիրէ «գրադատ»-ին դատողութեան վրայ, որովհետեւ գրքի հեղինակին յիսնամեայ կեանքն ու գործունէութիւնը եթէ կարելոր նիւթերու առնչութեամբ զինք ղէպքերուն մասնակից ու ականատես դարձուցած են, ուրեմն շատ յարգելի եւ անփոխարինելի հանգամանք մը տուած պիտի ըլլան կատարուած գործին: Եթէ այսքանը կարելի չէ եղած տեսնել, ողբալի կը մնայ յօդուածագիրին վերջին անտեղի եւ անմիտ հարցումը, թէ «Ո՞վ եմ ես»:

Ի գիտութիւն թող յայտնի ըլլայ մեր աւագ եղբօր որ «Ազգապատում»-ի նախորդ եւ այս հատորներու հրատարակութեանց առիթով բազմաթիւ գնահատականներ, գրաւոր եւ բերանացի, ուղղութեան եւ գրութիւններ տակաւին ի լոյս կ'ընծայուին հետզհետէ, ի հեծուկա իր բացասական ձգտումներուն որոնք անոնց լոյսին տակ կը մնան պարզապէս անարժէք: Պարզ է, յիշեալ յարգելի այդ անձերն են որ կուտան պատասխանը վերելի հարցումին, թէ Հայր Զաւէն Օրմանեանի գործին շարունակողն է: Իսկ մեզի կ'իյնայ Տէր Արտէն Ա. Քահանային յիշեցնել իմաստուններու սա խօսքը. «Եթէ մէկը լաւ բան մը չունի ըսելիք, աւելի լաւ կ'ըլլայ որ բան մըն ալ չըսէ»:

ԴՈԿՏ. Հ. Զ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ